

RCL DPiO 5604-43/10

ANALIZA
WYROKU TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO
Z DNIA 2 CZERWCA 2010 R., SYGN. AKT SK 38/09

I. INFORMACJE O ORZECZENIU:

1. Metryka orzeczenia:

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 czerwca 2010 r., sygn. akt SK 38/09.
Sentencja orzeczenia została ogłoszona w dniu 22 czerwca 2010 r. w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Nr 109, poz. 724.

2. Sentencja orzeczenia:

Trybunał Konstytucyjny orzekł, iż:

Art. 394¹ § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.) w zakresie, w jakim nie przewiduje możliwości zaskarżenia postanowienia sądu drugiej instancji oddalającego wniosek o wyłączenie sędziego złożony w postępowaniu przed sądem drugiej instancji, jest niezgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 176 ust. 1 Konstytucji.

3. Utrata mocy obowiązującej niekonstytucyjnej regulacji:

Przepis art. 394¹ § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (dalej: „k.p.c.”) utracił moc w zakresie określonym w sentencji orzeczenia z dniem wejścia w życie wyroku Trybunału Konstytucyjnego, tj. z dniem 22 czerwca 2010 r.

4. Stan prawny (poddany ocenie Trybunału Konstytucyjnego w orzeczeniu):

W aktualnym stanie prawnym nie ma podstawy normatywnej - w żadnym z istniejących przepisów (art. 394 k.p.c. i nast.) - do zaskarżalności postanowienia oddalającego wniosek o wyłączenie sędziego, jeżeli wniosek został zgłoszony w postępowaniu przed sądem drugoinstancyjnym (dotyczy sędziów tego sądu).

Wprawdzie na postanowienia wypadkowe wydawane przez sąd (do takich postanowień należy postanowienie w kwestii wyłączenia sędziego) służy zażalenie w granicach art. 394 k.p.c. (zasada generalna, dotycząca zażaleń na postanowienia sądu pierwszej instancji) i art. 394¹ § 1 i 2 k.p.c. (wyjątkowe wypadki zażalenia do Sądu Najwyższego postanowień sądu drugiej instancji), jednakże sytuacja ta nie została objęta ww. przepisami. Artykuły 394 k.p.c. i nast. tworzą bowiem enumeratywnie ujęty reżim prawny kontroli (weryfikacji), w postaci zażalenia postanowień i zarządzeń przewodniczącego sądu pierwszej i drugiej instancji, dotyczących także kwestii incydentalnych. Sytuacje tam niewymienione traktowane są *en bloc* jako niepodlegające weryfikacji w żadnym trybie.

Jednocześnie należy zauważyć, iż różnica w procedurze odnośnie dopuszczalności zaskarżania postanowienia, uzależnia możliwość zaskarżania od tego, przed sądem której instancji zgłoszono wniosek o wyłączenie sędziego. Zażalenie przysługuje bowiem jedynie na postanowienie sądu pierwszej instancji oddalające wniosek o wyłączenie sędziego (art. 394 § 1 pkt 10 k.p.c. – normujący m.in. wypadki zaskarżania postanowień niekończących postępowania w sprawie).

5. Powołany wzorzec konstytucyjny:

Zaskarżonemu przepisowi art. 394¹ § 2 k.p.c. zarzucono niezgodność z ust. 1 art. 45 i art. 176 Konstytucji RP. Trybunał uznał niezgodność przepisu z ust. 1 art. 45 Konstytucji RP.

Na tle rozpatrywanej skargi konstytucyjnej Trybunał uznał, iż mamy do czynienia z niedostatkiem proceduralnych uregulowań które, z uwagi na niezaskarżalność postanowienia sądu drugiej instancji oddalającego wniosek o wyłączenie sędziego, nie pozwalają w pełni zrealizować prawa do sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy przez bezstronny sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji). Trybunał podkreślił, iż zakreślając granice swobody ustawodawcy w kształtowaniu procedur towarzyszących materialnym uregulowaniom instytucji wyłączenia sędziego, należy zwrócić uwagę na formalnoprawną rangę uprawnienia do złożenia wniosku o wyłączenie sędziego. Podmiotowym prawem o randze konstytucyjnej jest bowiem prawo do bezstronnego sądu, którego urzeczywistnienie następuje poprzez liczne gwarancje ustawowe, na czele z prawem strony do żądania wyłączenia sędziego.

Jednocześnie Trybunał wskazał, iż ukształtowanie proceduralnego mechanizmu wyłączenia sędziego, kiedy to brak jest zaskarżalności postanowienia oddalającego wniosek

o wyłączenia sędziego – gdy postanowienie w tej kwestii zapadło na etapie rozpoznawania sprawy w drugiej instancji, w sytuacji, gdy taka zaskarżalność występuje w odniesieniu do postanowień sądu instancji pierwszej, może budzić zastrzeżenia z wielu względów. Przede wszystkim waga zarzutu uzasadniającego wniosek o wyłączenie sędziego ma istotne znaczenie z punktu widzenia rzetelności procesu sądowego i realności prawa do sądu, a także wizerunku i autorytetu wymiaru sprawiedliwości.

Ponadto z punktu widzenia znaczenia i wpływu na wymiar sprawiedliwości nie jest istotne, czy zarzuty przedstawia się sędziom orzekającym w drugiej instancji przy rozpoznawaniu sprawy, czy podobne lub identyczne zarzuty kieruje się pod adresem sędziów pierwszej instancji. Zarzuty wobec obiektywizmu czy bezstronności sędziego mają charakter sytuacyjny, i są niezależne od tego, na jakim etapie rozpoznania instancyjnego znajduje się sprawa.

Konkludując Trybunał stwierdził, iż brak symetrii w ukształtowaniu mechanizmu rozpatrywania wniosków o wyłączenie sędziego, w zależności od tego, czy zarzut został zgłoszony w pierwszej czy drugiej instancji – jest w postępowaniu cywilnym niewyłączalny, uznając, że zaskarżony przepis jest niezgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji.

II. SKUTKI ORZECZENIA:

Konsekwencją wyroku Trybunału Konstytucyjnego jest wyeliminowanie w przepisie art. 394¹ § 2 k.p.c. braku możliwości zażalenia na postanowienie oddalające, dotyczące zgłoszonego w postępowaniu przed sądem drugiej instancji wniosku o wyłączenie sędziego.

W ocenie Trybunału stosujące prawo sądy orzekające, po przedmiotowym wyroku, powinny same rozstrzygać nasuwające się im wątpliwości interpretacyjne i aplikacyjne w taki sposób, aby umożliwić wierność konstytucyjnym standardom ochrony praw jednostki, do czego zobowiązuje sądy art. 8 Konstytucji.

III. WSKAZÓWKI DLA PRAWODAWCY:

W przedmiotowym orzeczeniu Trybunał wskazał, iż wyeliminowanie w przepisie art. 394¹ § 2 k.p.c. braku możliwości zażalenia na postanowienie oddalające, samo przez się nie eliminuje braku w k.p.c. normy generalnej, wyraźnie wysławiającej zasadę zaskarżalności postanowień sądu drugiej instancji w kwestii oddalenia wniosku o wyłączenie sędziego.

Trybunał podkreślił, iż bez interwencji ustawodawcy nie jest możliwy pełny powrót do stanu konstytucyjności mechanizmu wyłączenia sędziego. W szczególności brak jest podstaw do rozciągania skutku przewidzianego w art. 190 ust. 4 Konstytucji (wznowienie

postępowania) na wyrok merytoryczny zapadły w sprawie, na tle której pojawił się, jako problem wпадkowy, wniosek o wyłączenie sędziego. Bez działania ustawodawcy realizacja skutków przewidzianych w art. 190 ust. 4 Konstytucji nie jest automatyczna.

Trybunał wskazał na dopuszczalność przyjęcia przez ustawodawcę różnych rozwiązań, w tym także rozwiązania polegającego na rozszerzeniu zakresu kontroli postanowień sądu drugiej instancji w drodze zażalenia do równorzędnego składu sądu odwoławczego (wskazując, iż niekoniecznie musi to być weryfikacja postanowienia w trybie instancyjnym).

Jednocześnie Trybunał wskazał na brak normy odnoszącej się do możliwości zaskarżalności postanowień odrzucających wnioski o wyłączenie sędziego jako oczywiście bezzasadny, niezależnie od tego, przed sądem jakiej instancji został zgłoszony.

IV. WYKONANIE ORZECZENIA:

1. Potrzeba wykonania orzeczenia:

W ocenie RCL istnieje potrzeba wykonania przedmiotowego orzeczenia, bowiem Trybunał orzekając zakresowo o niekonstytucyjności art. 394¹ § 2 k.p.c. wskazał na brak w k.p.c. normy generalnej, wyraźnie wysławiającej zasadę zaskarżalności postanowień sądu drugiej instancji w kwestii oddalenia wniosku o wyłączenie sędziego. Podkreślił jednocześnie, iż przedmiotowy wyrok dotyczył pominięcia ustawodawczego, co wskazuje na konieczność podjęcia przez ustawodawcę stosownych działań.

Ewentualnie – w ocenie RCL - należałoby rozważyć możliwość rozszerzenia uprawnień do wniesienia zażalenia na postanowienia odrzucające wnioski o wyłączenie sędziego jako oczywiście bezzasadny, niezależnie od tego, przed sądem jakiej instancji został zgłoszony.

2. Podmiot wykonujący orzeczenie:

Właściwym do wykonania wyroku jest Minister Sprawiedliwości.

3. Kierunek rozwiązań/brzmienie przepisu:

Wykonanie przedmiotowego wyroku powinno polegać na wyeliminowaniu pominięcia ustawodawczego, czyli na wprowadzeniu w § 2 art. 394¹ k.p.c. regulacji umożliwiającej wniesienie zażalenia na postanowienie oddalające, dotyczące zgłoszonego w postępowaniu przed sądem drugiej instancji wniosku o wyłączenie sędziego. Przy czym od decyzji ustawodawcy zależeć będzie, czy nastąpi to w drodze weryfikacji w trybie

instancyjnym, czy poprzez możliwość wniesienia zażalenia do równorzędnego składu orzekającego (analogiczne rozwiązania przyjęte są w procedurze karnej - vide: art. 376 § 1, art. 426 § 3, art. 430 § 2 kodeksu postępowania karnego).

Ponadto zasadne jest rozważenie wprowadzenia regulacji umożliwiających zaskarżanie, zarówno przed sądem pierwszej, jak i drugiej instancji, postanowień odrzucających wniosek o wyłączenie sędziego jako oczywiście bezzasadny. Przyjęcie takiej regulacji wymagałoby wprowadzenia kompleksowych zmian w przepisach k.p.c., polegających na zmianie § 1 art. 394 k.p.c. oraz § 2 art. 394¹ k.p.c. w zakresie postanowień sądu drugiej instancji (w zależności od przyjętej koncepcji co do instancyjności bądź jej braku w zakresie weryfikacji postanowień wпадkowych w zakresie wyłączenia sędziego).

Ewentualnie – mając na uwadze, iż instytucja wyłączenia sędziego pozostaje jedną z gwarancji bezstronności sądu oraz realizacji zasady niezawisłości sędziowskiej, o których mowa w art. 45 Konstytucji - należałoby także rozważyć wprowadzenie szerszych, kompleksowych zmian w zakresie możliwości zaskarżania postanowień dotyczących wyłączenia sędziego, rozszerzając nowelizację na możliwość zaskarżenia postanowienia o wyłączeniu sędziego oraz na postanowienia wydane na żądanie sędziego (vide: str. 27 uzasadnienia).

4. Etap prac nad projektem wykonującym orzeczenie:

Brak działań legislacyjnych w zakresie wykonania ww. wyroku Trybunału Konstytucyjnego.

Natomiast z uwagi na fakt, iż Minister Sprawiedliwości prowadzi prace legislacyjne w zakresie wprowadzania zmian w do odniesieniu środków zaskarżenia, zasadne jest wprowadzenie zmian dotyczących wykonania wyroku TK z dnia 2 czerwca 2010 r. sygn. akt SK 38/09 do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, będącej obecnie przedmiotem uzgodnień międzyresortowych.

Konkluzja powyższa jest tym bardziej zasadna, że omawiany projekt wprowadza kompleksowe zmiany w zakresie środków zaskarżenia, zwłaszcza w zakresie postanowień wydawanych w kwestiach wпадkowych, a więc wykonanie przedmiotowego wyroku, jako regulującego kwestie wпадkowe odnoszące się do zaskarżalności postanowień o wyłączeniu sędziego, wpisuje się w charakter proponowanych zmian.

Sporządziła: Dorota Trębicka
Tel.: 694 74 09

D Y R E K T O R
Departamentu Prawnego i Orzecznictwa

Barbara Wysocka

